

ALBERTO GOŠTAUTO BIBLIOTEKA IR LIETUVOS METRAŠČIAI

KĘSTUTIS GUDMANTAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius, Lietuva

Žymaus Lietuvos didiko Alberto Goštauto knygų sąrašai yra viena blankiausiai istoriografijos nušviestų temų. Po itin svarbaus Konstantino Jablonskio straipsnio [22], įrodžiusio, kad Lietuvos Metrikos 223 knygoje esantys turto registrai priklausė būsimajam Vilniaus vaivada ir LDK kancleriui¹, adekvataus dėmesio ši tema vis dėlto nesulaukė. Žinoma, dėl to labiausiai tektų kaltinti ilgametę nepalankią tokio pobūdžio tyrimams konjunktūrą.

Pirmasis knygų sąrašus iš Varšuvoje saugomo Metrikos XVIII a. nuorašo paskelbė Joachimas Lelevelis [25, 97–99]. Savaiame aišku, tai nebuvo ideali publikacija, nes Varšuvos nuoraše kirilika transponuota lotyniškais rašmenimis, be to, ir pats Lelevelis savo šaltinį perteikė ne visai tiksliai². Savo ruožtu taip pat su klaidomis, matyt, iš to paties nuorašo juos išspausdino Kazimierz Pułaskis [43, 278–280]. Kirilikinį originalą pirmasis pasitelkė Stanisławas Ptaszycki, tačiau ir jo publikacija neatitinka šiuolaikinių archeografijos reikalavimų, nes tyrėjas neperteikė autentiškos sąrašų sandaros, savavališkai juos sudarančias pozicijas surikiavęs stulpeliu, o tarkim, Justiniuno kodekso tomus išdėstęs eilute [54, 4–7], nors originale yra kaip tik atvirkščiai. Todėl ir dabar svarbiausiu šaltiniu lieka Metrikos tekstas³. Iki Konstantino Jablonskio veik visuotinai buvo prigijusi Lelevelio tezė, kad tai – didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo knygų sąrašai⁴. Netgi ieškota sąsajų su jo pirmtako brolio Aleksandro turto

¹ Priminsime, kad minėtuose registruose greta įvairių vertybių (ginklų, drabužių, paveikslų) buvo surašytos ir knygos [34, 160, 168, 169]. Ši inventorizacija vyko 1510 m. šv. Stanislovo dieną (V.8 arba IX.27), tačiau keli papildomi priedai datuoti 1511 m. (Piotrkówie įsigytų vertybių). Minėtinos dar kelios aplinkybės. Pirmiausia tai, kad visi šie popieriai yra Alberto Goštauto, Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio 1522–1539 m., archyvo fragmentas. Visas archyvas ar jo dalis, matyt, buvo saugomi valstybės raštinėje ir, kaip spėjo Jablonskis, su kitais neįkainojamais dokumentais žuvo per XVII a. vidurio karą, o šis fragmentas į minėtą Metrikos knygą pateko ją įrišant XVIII a.

² Užtenka palyginti su Witoldo Kamienieckio cituojamu fragmentu [27, 106]. Nepaisant to, Lelevelio skelbtuosius sąrašus perspausdino ne tik Juozapas Ignatas Kraševskis [31, 107–110], bet ir Kazimierz Hartlebas [17, 135–137].

³ Šiam straipsniui pasitelkėme Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomą mikrofilmą [34].

⁴ Nurodytinos dvi išimtys – tai Witoldo Kamienieckio [27, 106] ir jam linkusios pritarti Marijos Kužmińskos nuomonė [32, 352].

registrais. Atribucijos peripetijų čia neliesime. Jablonskio nuopelnai šioje srityje, kaip jau minėta, yra neginčytini. Iš pastarojo meto tyrėjų, kurie domėjosi šiuo knygų rinkiniu, be Jablonskio, ypač minėtini Mieczysławas Gębarowiczius [8, 115–139], Rimantas Jasas [23, 15–17; 24, 34], Levas Vladimirovas [49, 136–137] ir Edvardas Gudavičius [14, 47–65; 15, 20–21].

Ką teikia metraščių tyrėjui Lietuvos Metrikoje esantys Alberto Goštauto knygų sąrašai? Atsakysime trumpai: šaltinių paieškos gaires, nemažai pasako apie intelektualinius ir dvasinius jos savininko pomėgius bei poreikius.

Turimais duomenimis, 1510–1511 m. Goštauto biblioteką sudarė apie 90 tomų (sąrašuose – 89 pozicijos). Tikslaus jos dydžio šiuo metu nurodyti neįmanoma dėl ne visada aiškaus, kuopinio įvardijimo atveju⁵. Jei bandytume suskirstyti pagal temas, būtų galima išskirti šiuos pagrindinius „blokų“⁶:

religinė literatūra,
teisinė literatūra,
Viduramžių enciklopedijos,
egzemplų rinkiniai,
istoriografija ir pseudoistorinė proza,
farmakologinės knygos.

Tai daugiausia manuskriptai [25, 97; 22, 24], tačiau taip pat nemažai esama inkunabulų ir keletų paleotipų (antai spaudiniams veik neabejotinai priklauso Piotrków pirktos knygos).

Suprantama, ne visi pirmiau išvardyti teminiai „blokai“ mus vienodai domina, tačiau kiek teko patirti, kurį nors iš jų *a priori* ignoruoti būtų rizikinga. Tuo įsitikiname tiesiogiai susipažinę su bibliotekoje saugotomis knygomis; aišku, be keletų išimčių, tai nebuvo Goštautui priklausę egzemplioriai.

Tyrimo metu kai kurias bibliotekos pozicijas pavyko identifikuoti⁷, kitas teko verifikuoti⁸, keletu atveju atmesti istoriografijoje egzistuojančias nuomones. Iš karto

⁵ Antai nežinoma, kas slypi po „pergamentinėmis knygomis serbų kalba“, neaišku, kiek bibliotekoje būta kodeksų ir konvoliutų – įskambiai tepaminėtas vienas (žr. „Priedą“, antrą lotyniškų knygų sąrašo cilutę). Istoriografijoje pateikiami mažesni skaičiai yra nesinaudojimo pirminiu šaltiniu pasekmė.

⁶ Sąrašuose teminio principo beveik nesilaikoma, tačiau kalbino – atskirai nuo „rusiškų“ (kirilikinių) knygų suregistruotos lotyniškos ir čekiškos (galime nurodyti, jog panašiai XVII a. surašydami savo bibliotekos „lobius“ elgėsi Supraslio vienuoliai [55, 134–148]). Kartu tenka konstatuoti neišvengiamai dirbtinį ir sąlygišką šio mūsų skaidymo pobūdį, kadangi žanrų ribos anuomet buvo suvokiamos kitaip nei šiandien.

⁷ Iki šiol šiamc barc daugiausia yra nuveikęs Lelevelis, tad nenuostabu, kad kiti autoriai iš esmės tik pakartojo jo išvadas. Kraszewskis tai padarė įveldamas savo klaidų, o Hartlebas – absoliučiai nekritiškai, neatsižvelgdamas į Ptaszyckio publikaciją. Atskirai minėtinas savarankiškai kai kurias pozicijas mėginęs nustatyti Pułaskis, tačiau jis tai darė pasirinktinai, matyt, tik jam aiškesniais atvejais. Deja, lyginant su Leleveliu, jis nedaug ką tepasakė nauja. Neretu atveju jo pirmtakas buvo įžvalgesnis.

⁸ Šiuo tikslu pasinaudojome Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekų retų spaudinių rinkiniais bei Lenkijos nacionalinės ir Varšuvos universiteto bibliotekų mikrofilmams, taip pat inkunabulų katalogais [6; 20; 21; 47]; „Suvestinis inkunabulų katalogas“ [10] nebaigtas leisti, paskutinis mums prieinamas autorius buvo *Henricus de Herp*.

būtina pažymėti, jog dalį pavadinimų labai sunku išaiškinti. Problemą sudaro perdėm lakoniškas knygų įvardijimas, autorius nurodomas tik išimtiniais atvejais, o juk panašiu pavadinimu galėjo būti ir keletas knygų. Sąrašuose nesilaikoma vienos įvardijimo tvarkos. Kartais aiškleidžiamas turinys, kartais pateikiama sutrumpinta antraštė originalo kalba (kirilika)⁹, o kartais ji verčiama.

Įdėmiau pažvelkime į bibliotekos turinį, atkreipdami dėmesį į kai kuriuos keblesnius atvejus. Savaime suprantama, tai bus daugiau metraščių tyrėjo žvilgsnis.

Visų pirma akivaizdu, kad pačią gausiausią dalį sudaro **religinė literatūra**.

Tai – Šventasis Raštas (ne tik lotyniškoji *Viulgata*, bet ir vienas seniausių ar net pats seniausias jo leidimas slavų kalba – čekiška *Biblija*¹⁰), liturginė (giesmynai, mišiolai, pamokslai), teologinė (garsiosios Petro Lombardo *Sentencijos* ir kt.), poleminė literatūra. Pastarajai atstovautų veikalas apie rusėnų stačiatikių arba talmudinio judaizmo „klaidas“. Išties nėra visiškai aišku, ar „Книга репоец“¹¹ yra traktatas apie talmudinio judaizmo „klaidas“ *Errores Judaeorum ex Talmud extracti* (Augsburge, prieš 1473.VI.5)¹² [20, E-106; 4, 21035], ar analogiško pobūdžio žinomas Jono Sakrano veikalas *Elucidarius errorum ritus ruthenici* (Krokuvoje, po 1501.V) [40, 275], ar pagaliau pastarojo ištrauka *Errores atrocissimorum Ruthenorum* (Kelne, apie 1506, 1507, 1508)¹³ [40, 276-280; 47/18, S1231-S1234]. Goštautą būtų galėję dominti tiek viena, tiek antra, tiek trečia, nes jis pats netrukus (1522 m.) Tikocine įkurs žydų bendruomenę, o 1536 m. specialia privilegija atleis ją nuo teismo pavaldumo pilies ir žemės teismams [45, 697]. Tačiau šiame kontekste taip pat prisimintinas Lietuvos metraščių Polocko epizodas, kuriame kalbama apie šv. Paraskovijos persikrikštyjimą. Akivaizdu ir tai, kad Sakrano veikalas ar jo ištrauka buvo lengviau įgyjami.

Sąrašuose taip pat minimi populiariaieji Birgitos Švedės *Aprėiškimai* su trumpu šventosios gyvenimo aprašymu¹⁴, bernardinų autorių – Bernardino de Bustis (~1450–~1513), Angelo de Clavasio (Angelo da Chivasso, ~1411–1495) knygos [25, 98; 14, 54].

⁹ Knygas rusėnų ir lotynų kalbomis suregistravo Goštauto tarnai. Pasitaikančios klaidos (kaip antai, „Езопустъ“ vietoj „Езопус“(?), „новус“ vietoj „новым“) liudija ne itin geras lotynų kalbos žinias; tačiau vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad sąrašai pasižymi fonetine rutėniška rašyba („reпоец“ < „erores“ ir pan.), į adaptacijos poreikį ir gal net tam tikrą jos tradiciją. Manau, kad ir šiuo atveju buvo pasitelkta įprastinė epochai diktanto „technika“ – lotyniškai mokąs asmuo diktavo, o kitas užrašinėjo. Ji, beje, ir praktiškai buvo patogiausia.

¹⁰ Neaišku, ar tai 1488 m. Prahos, 1489 m. Kutnos Horos, ar 1506 m. Venecijos leidimas [10/4, 4323, 1324; 30, 1097; 18, 45-46, 48]. – Čia ir kitur po įstrižinio brūkšnio teikiamas skaičius reiškia tomą, o kursyvu pažymėti skaičiai – įrašo kataloge ar kt. šaltinyje numerį.

¹¹ Cituodami „Metrika“ laikmės dabartinių jos rengimo spaudai principų – iškeltos raidės pažymėtos kursyvu, šiuo metu nevartojamos grafemos adaptuotos ir pan. [35, 47].

¹² Susidaro įspūdis, kad tai – itin reta knyga.

¹³ Lelevelis šį veikalą nepagrįstai tapatino su *Horarium* [25]; pažymėtini ir jo publikacijoje esantys riktai – *Kniha Herorew* (paryškinta mūsų – K. G.), kurie veikiausiai perimti iš šaltinio – „Metrikos“ nuorašo, nes panašią rašybą (*Hororew*) matome ir Pułaskio publikacijoje.

¹⁴ Apie šv. Birgitos populiarumą XV–XVI a. Europoje ir Lenkijoje žr. Thomaso Riiso, Ann M. Hutchison, Alfo Hårdelino ir Kaare Rübner Jørgensen straipsnius [38] ir Karolio Górsio studiją [12].

Taip pat sąrašuose matome anuomet itin paklausias savotišką tarpinę padėtį (tarp religinės ir grožinės literatūros) užimančias pavyzdžių knygas: *Speculum exemplorum*, *Gesta Romanorum*, Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* (*Legenda aurea*, iš tikrųjų reikėtų versti *Aukso skaitiniai* [41, 10–11]), Šv. Jeronimo *Vitas patrum* [46]. Iš dalies tai hagiografija, iš dalies tiesiog pamokomos istorijos. Ir viena, ir kita buvo pasitelkiama pamokslininkų¹⁵.

Toliau eitų **teisinė literatūra**: Jano Łaskio 1506 m. statutas, Justinijono kodeksas [25, 98; 27, 106; 14, 56; 10/7, 7580–7777], *Šeštoji dekretalių knyga*, savotiškas praktinės genealogijos vadovėlis – žymaus juristo Jono Andreae (1270–1348) parašytas veikalas *Apie giminystės medžius* (*Super arboribus consanguinitatis...*, sąrašė įvardytas kaip „древо близкости“)¹⁶ [10/2, 1676–1721, 25, 99], iš dalies liūdnei pagarsėjęs *Raganų kūjis* [25, 99] ir kt.

Viduramžių enciklopedijoms priklausytų keletas pozicijų. Beveik tikra, kad „книги физиономей“¹⁷ – tai Mykolo Škoto *Liber physiognomiae*¹⁸, XV–XVI a. daugybę kartų leistas astrologijos, geografinijos ir medicinos žinių kompendiumas [28; 20, M551–M564; 21, 3731–3734]¹⁹, nemažiau populiarus Baltramiejaus Anglo veikalas *De proprietatibus rerum* (*Apie daiktų savybes*) [25, 99].

Po pavadinimu „книги макнус олбертус“ galbūt slepiasi žymusis Alberto Didžiojo apokrifas – alcheminis veikalas *Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti magni*²⁰ [10, 617–674].

Būtų gražu, jei Goštautas būtų turėjęs humanistinį Johano Reuchlino žodyną *Vocabularius breuiloquus*²¹ [25, 98; 8, 119; 14, 55; 15, 21], tačiau nemažiau tikėtina, kad „бревилок“ – tai pranciškono (*nota bene!*) šv. Bonaventūros krikščionių teologijos vadovėlis *Breuiloquium*²² [6, 100; 10/4, 4651–4655]. Tiesa, nė vienas šių dviejų

¹⁵ Tai gerai iliustruoja mūsų skirstymo temomis dirbtinį-darbinį pobūdį.

¹⁶ Nuo 1472/1473 m. išėjo daugybė leidimų – Nūrnberge, Augsburg, Lione ir kt.

¹⁷ Ptaszyckio klaidingai perskaityta kaip „физиономей“ [54, 6].

¹⁸ „Книги“ (*knygos*) labai primintų iš lotyniškų knygų antraščių, kolontitulu bei incipitų perimtą įvardijimo būdą („Liber...“, „NN libri“, „Incipit liber...“ – gali būti pasitelkta žodžio *knyga* ir vienaskaita, ir daugiskaita), tačiau labai plati jo vartoseną sąrašuose (taip pat ir „rusiškų“ knygų) šiuo konkrečiu atveju nelcidžia daryti kategoriškų išvadų. Antrasis sandas – „физиономей“ – taip pat veikia reikštų, kad taip atspindimas lotynų kalbos vardininkas (plg.: „олександрей“).

¹⁹ Palyginti menka galimybė, kad tai būtų invizicijos už magiją 1315 m. pasmerktą Petro Abanicio raritetas *Liber compilationis phisionomie* (išspausdintas 1474.X.15 Paduvoje) [9; 20, P438].

²⁰ Tarp gausybės 1478–1500 m. leidimų yra turinčių tokią antraštę: *Liber secretorum Alberti magni de virtutibus her/barum. et animalium quorundam. Eiusdemq[ue] liber: de mirabilibus mundi. [...]* (1490, 1493 m. Strasburgo ir kiti leidimai), o tai primintų Goštauto bibliotekos pozicijos įvardijimą.

²¹ Mums pavyko susipažinti su Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje saugomo 1489 m. Strasburgo egzemplioriaus mikrofilmu nr. 92726. Knygai trūksta antraštinio lapo, kolofonas: „Finit vocabularius Breuiloquus. [...]“, žodynas pradedamas žodžiais: „Incipit Breuiloquus vocabularius“ (lap. a).

²² *Breuiloquium[m] sancti bonaurenture de ordine minorum* (Leipzig: Gregorius Böttiger[us], ca 1495); tai Lenkijos nacionalinės b-kos egz.; 1472–1495 m. veikalas išėjo Niurnberge, Strasbuge, Augsburg, Venecijoje, Leipcege.

veikalų surašant metraščius, regis, nebuvo panaudotas. Istoriografijos „bloku“ priklauso keletas pozicijų. Piotrkówe įgytų knygų sąrašė minimas „Езофус з ысторыямі“, galimas daiktas, yra vienas svarbių Juozapo Flavijaus veikalų – *Žydu senienų, Prieš Apijoną ir Žydu karo* vienas leidimų (plg. „Езофус“²³ ir lot. *Josephus* – taip autorius nurodytas, tarkime, venecijietiško 1499 m. inkunabulo antraštės pradžioje – *Josephus de Antiquitatibus ac de bello Judaico* [26]²⁴; žinoma, kad šis žymus krikščionių ypač vertintas I a. žydu istorikas vadintas tiesiog *Juozapu*²⁵). O štai kolofone yra sakoma: *Hic nobis est finis historiae* (lap. CCLX verso) [26]; *Istorija* čia vadinamas *Žydu karas*²⁶. Tačiau *Lotyniškų knygų sąrašė* nurodytos „книги Езопусть“ fonetiškai labiau primintų *Ezopą*²⁷. Šios Goštauto bibliotekos pozicijos yra skirtinguose sąrašuose, tad teoriškai net galėta būti dviejų skirtingų *Juozapo* ar *Ezopo* leidimų. Tačiau ir pastaruoju, aiškiai vargiai tikėtinu atveju, vertėtų atminti, kad tuometinėje LDK buvo žinomas rusiškasis *Žydu karo* variantas²⁸.

Kijevo metraštis – tai veikiau ne Radvilų metraštis, bet į Hipatijaus sąvadą panašus paminklas, nes būtent šio tipo kūrinys turėjo būti pasitelktas surašant Lietuvos metraščius. Šiuo požiūriu labiau pamatuota yra Jaso [24, 34], o ne Jablonskio nuomonė [22, 24].

Pasaulio kronika – veikiausiai vienas iš metraščius surašant panaudotų šio tipo kūrinių, tik nežinoma, ar tai Schedelio ar Bergamiečio kronika, nes buvo pasitelkta ir viena, ir kita²⁹. Nesunkiai atpažįstamas Vernerio Rolevincko *Laikų ryšys (Fasciculum temporum)*. Plg.: [25, 98].

²³ Ši *Juozapo* vardo forma (tik, žinoma, be galūnės -us) to meto LDK dalykinėje raštijoje buvo vartojama [36, 254; 37, 239].

²⁴ Kad tai galėjo būti ir inkunabulas, pažymėjo Gudavičius, tiesa, čia pat visai be reikalo įžvelgęs rusiško varianto alternatyvą [14, 55], nes iš Piotrkówo, regis, teatsivežti spaudiniai. Hartlebo nuomone, knygų į šį Lenkijos miestą seimo proga bus pateikę Krokuvos pirkliai [17, 28]; dėl identifikacijos plg. [15, 37].

²⁵ Plg. Micchovietį: *sententia Iosephi* [52, 152].

²⁶ Menka tikimybė, kad tai galėjo būti komentuotas *Ezopas*. Nors dviejų Milano leidimų antraštės labai primintų šią Goštauto bibliotekos poziciją, plg.: *Esopus // Esopo con la uita sua Historiale // uulgar e latino*. (Milanas, 1497) [10/1, 439]. Pažymėtinas ir 1498 m. leidimas [10/1, 440], tačiau tuomet kyla klausimas, kam Goštautui būtų prirėkę dvikalbio (lotyniško ir itališko) leidimo? Apskritai problemą sudaro termino *istorija* neapibrėžtumas – anuomet jis galėjo reikšti tiesiog *pasakojimą* ir tai, kad abu šie autoriai buvo populiariūs.

²⁷ Taip identifikuoja Lelevelis [25, 98–99].

²⁸ Antai jis išliko XVI a. viduriu datuojamame Vilniaus chronografe [53, 28]; šį variantą mini ir Gudavičius [14, 55].

²⁹ Schedelio kronika buvo išspausdinta 1493 m. Niurnberge dideliu tiražu (buvo dvi laidos – lotynų ir vokiečių kalbomis), 1509 m. apskaitos duomenimis, dar buvo likę neparduoti 535 lotyniškos versijos egzemplioriai (duomenis pateikė pirkliai, jas platinę Vienoje, Prahoje, Leipce ir kitur). Dėl to nemažai buvo kaltas 1496–1497 m. Augsburgе pasirodęs mažesnio formato pigus „piratinis“ reprintas [7, 31–34]. Lelevelis nurodo tokią alternatyvą: pasak jo, tai – arba Bergamiečio kompiliacija, arba veikalas su mįslinga antrašte *epitome dictum condimentum novitiorum* [25, 99].

Pseudoistorinei prozai³⁰ atstovautų dvi Trojos (jų čia keletas lotyniškų versijų³¹, viena – Gvidono delle Colonnos³²), dvi Aleksandrijos – jau minėta lotyniška ir jos vertimas į lenkų kalbą; beje, tai – seniausias žinomas vertimas į pastarąją³³. Tačiau „Книги рикарския на имя герба“ – tai **herbymas**, o ne žolynas³⁴.

Medicinos srities lektūra. Galbūt bibliotekoje būta herbariumo – „repбap“ minimas tarp Piotrkówie įsigytų knygų³⁵, tačiau tai nebuvo, kaip spėjo Jablonskis, *Goštauto žolynas* [22, 24], nes pastarasis tėra Jeronimo Spiczyńskio Stanislovui Goštautui dedikuoto farmacijos veikalo 1588 m. vertimas į rusų kalbą [5/29, 117; 51, 1–27]. O štai „vaistų knygos“ tikrai galėjo būti *Hortus sanitatis* [14, 55]. Žodžiu, tiesiog būtina literatūra, turint omenyje anuomet dažnai siautusias karus ir epidemijas. Taip pat iš Piotrkówie įsigytų knygų minėtinas veikiausiai 1511 metams skirtas Krokuvoje išleistas **astronominis-astrologinis kalendorius** („альманах“) – *Almanach ad a. 1511* (Cracovia: J. Haller, 1510)³⁶, nes Goštautas Piotrkówie lankėsi 1511 m. pradžioje. Astrologinės prognozės, kaip žinoma, anuomet buvo svarbios – tikėta, kad planetų išsidėstymas atskleidžias lemtį³⁷.

³⁰ Šis atskyrimas nuo istoriografijos yra sąlygiškas, nes didesnei to meto skaitytojų daliai ši perskyra neegzistavo. Istorinius romanus kritiškiau vertino gerą išsilavinimą įgiję humanistai (kaip antai Pranciškus Skorina), tačiau Lenkijoje (Bielskiui) ir Lietuvoje (Strijkovskiui) šio tipo kūriniai netgi buvo lygiavertis šaltinis rašant savus istorinius veikalus.

³¹ „книги о троях“, Пtaszyckio publikacijoje klaidingai „Книга...“ [54, 5]. Nežinia, ar tai Dareto *De excidio Troiae*, ar Dikčio *Ephemeridos belli Troiani* (žr. 18 išnašą) – abi versijos buvo spausdinamos tuo pačiu *Historia Troiana* pavadinimu (tiesa, Dareto buvo įvardijama ir kitaip). Kita vertus, čia galėta būti ir vieno abiejų minėtų versijų bendrų leidimų, kurie pasirodė 1498 m. Mėsinoje ir 1499 m. Venecijoje [10/7, 7986–7991]. Pažymėsime, kad tyrėjų abi šios versijos dažnai nepreciziškai suplakamos į vieną [25, 98]. Kaip liudija Skorinos žodžiai, to meto LDK šie romanai vadinti tiesiog *Troja*. Tiek, kad Dareto versija buvo populiariesnė ir dėl palankaus trojėnų traktavimo idėjiškai Lietuvos metraščiams artimesnė nei Dikčio.

³² Plg.: „другая троя от князя греропа“ ir Guido delle Colonne *Historia destructionis Troiae*, spausdinta antrašte *Historia Troiana Guidonis* [10/6, 7230–7232; 25, 98].

³³ Žr. 41 išnašą.

³⁴ Jasas šią bibliotekos poziciją įkandin Pułaskio atsargiai susiejo su Dlugošo veikalu apie Žalgirio mūšyje paimtas kryžiuočių vėliavas *Banderia Prutenorum* (1448) [43, 278; 23, 15–16]. Jaso manymu, tai galėjo būti Bychoveco kronikos epizodo apie Žalgirio mūšyje paimtas vėliavas šaltinis. Bėda ta, kad pastarasis nebuvo herbymas. Šiuo atveju daug geriau tiktų to paties Dlugošo *Kleinodai* (*Insignia seu clenodia Regni Poloniae*, 1464–1480), juo labiau kad, kaip rodytų Pauliaus Alšėniškio egzempliorius, Lietuvoje jie buvo skaitomi ir kūrybiškai sava medžiaga papildomi. Nors, be abejo, tai galėjo būti ir kuris nors kitas, nebūtinai lietuviškas-lenkiškas realijas atspindįs heraldikos veikalas. Levas Vladimirovas savo monografijoje analogiškai Leleveliui, įvardijusiam veikalą *księgi...zielnika* [25, 98], „repбap“ klaidingai vertė „herbariumu“ [49, 136].

³⁵ Plg. *Herbarius* [20, H59–H69].

³⁶ Defektuotas egzempliorius saugomas Jogailaičių bibliotekoje, sign. Cim. Vol 3 [1]. Mažesnę tikimybę, kad tai – Jono Glogoviečio *Interpretatio almanach Johannis de Monte Regio*, 1493, 1499 m. laidos [50, 451; 5/12, 439]. Lelevelio manymu, tai – Jonui Regiomontanui priskiriamas kalendorius *Ephemerides, sive Almanach perpetuum* (Venecija, 1498) [25, 99; 20, R110].

³⁷ Goštauto domėjimasi – tokį natūralų jo epochoje – okultiniais dalykais galbūt paliudija magistro Simono iš Łowicziaus 1532 m. jam dedikuotas *Centiloquium* [5/21, 423]. Faktas apie Lenkijos ir Lietuvos valdovų ir Goštauto varžovo Mikalojaus II Radvilos astrologinius pomėgius nurodome *Literatūrai* įteiktame straipsnyje apie metraščių veikėjų prototipus.

Goštauto bibliotekoje taip pat galėjo būti Schweipolto Fyolio apie 1491 m. Krokuvoje atspausdintų knygų [8, 118]. Taip leistų manyti kai kurios antraštės. Papildomas argumentas būtų galima bernardiniska bent vienos šių knygų – *Oktoecho* – kilmė³⁸, nes tuo atveju šias pozicijas būtų galima sieti ne tik su Goštauto šeimos liturgine praktika, bet ir su globa bernardinams.

Serbiškos, čekiškos knygos neturėtų mūsų stebinti. Reikėtų turėti omenyje kultūrinius ir politinius ryšius su šiais kraštais. Jogailaičių valdų konglomeratas (Čekija, Vengrija, Lenkija, Lietuva) darė savo. Čekiška Biblija, kaip jau buvo užsiminta, – seniausias Šventojo Rašto leidimas slavų kalba; šią Bibliją, tiesa, 1506 m. versiją, turėjo Pranciškus Skorina, kiek vėliau – Supraslio vienuolyno biblioteka. Čekija ilgą laiką kultūros prasme lenkė Lenkiją (XIV a. Praha Liuksemburgo dinastijos valdymo laikais buvo tapusi faktine imperijos sostine). Tai pripažino ir žymus XVI a. rašytojas Łukaszas Górnickis, savo *Lenkų dvariškyje* (1566) paliudijęs, kad jo laikų lenkų šviesuomenei čekų kalbos mokėjimas buvęs prestižo dalykas [12, 35]. Vis dėlto šie kultūriniai saitai reikalautų platesnio aptarimo, negu mes čia sau dabar galėtume leisti.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad **bibliotekos savininko pomėgiai** būtų tokie: istorinė ir pseudoistorinė proza, egzemplių rinkiniai, liturginė bei juridinė literatūra. Net ir nežinant savininko, daugmaž būtų aišku, kad tai – valstybės veikėjo, didiko knygų rinkinys. Kaip įsitikinome, jame vyrauja viduramžiška nomenklatūra. Tad negalima kalbėti apie humanistinę bibliotekos pobūdį. Joje pasigestume Antikos autorių, Renesanso istorikų veikalų. Šv. Jeronimo ar Juozapo Flavijaus raštai čia nesudaro kokios nors išimties, nes Viduramžiais jie buvo itin paklausūs.

Nenorėdamas piknaudžiauti skaitytojų kantrybe pažymėsiu, kad tyrimai buvo labai naudingi, jie parodė, kad Goštauto biblioteka buvo tokia pati „įrankių skrynutė“ kaip Hartmanno Schedelio ir Motiejaus Miechoviečio bibliotekos [7, 9–12; 16, 246, 249], t. y. jos turiniu buvo gana plačiai pasinaudota surašant vėlyvuosius Lietuvos metraščius. „Kijevo metraščio“, herbyno ir „pasaulio kronikos“ atvejais į tai yra atkreipęs dėmesį Jasas³⁹, pastarosios – Gudavičius⁴⁰. Metraščius surašant buvo pasitelktos Schedelio ir Bergamiečio pasaulio kronikos, lenkiška 1510 metų *Aleksandrija*⁴¹, veikiausiai *Kijevo metraštis*, Rolevinco ir Voraginiečio veikalai, galbūt Baltra-

³⁸ Kad bernardinai vienaip ar kitaip prie šio reikalo bus prisidėję, rodytų faktas, jog *Oktoechas* buvo išleistas Jono Turzono, Krokuvos vienuolyno sindiko, lėšomis [29, 172]. Netgi spėjama, kad Fyolis stačiatikių liturgines knygas Krokuvoje spausdindęs bernardinų iniciatyva [11, 114].

³⁹ Jasas „pasaulio kroniką“ tapatino su Bergamiečio veikalu [23, 16].

⁴⁰ Gudavičius taip pat pažymi juridinės lektūros pasitelkimą rengiant Lietuvos Statutą [14, 55–57].

⁴¹ *Archivum Lithuanicum* t. 5 turėtų pasirodyti mūsų straipsnis, kuriame apžvelgiamos 1510 m. Leonardo iš Bończos vertimo ir metraščių legendinės dalies sąsajos.

miejaus Anglo enciklopedinis kūrinys, *Gesta Romanorum* (lietuviškai būtų *Romėnų nutikimai*), *Herbynas*, šv. Jeronimo *Vitas patrum* (Bažnyčios tėvų gyvenimai), šv. Birgitos apreiškimai, *Prologas* (šventųjų gyvenimų rinkinys), čekiška Biblija ir *Vulgata*. Dėl kitų pozicijų nėra aišku, nors kai kurios iš jų taip pat galėjo teikti kūrybinių impulsų bei inspiracijų. Ypač tai pasakytina apie „Trojos ciklo“ romanus (kol kas nespėjome susipažinti su Dareto ir Dikčio versijų inkunabulais, o tai galbūt leistų ši mūsų teiginį vienaip ar kitaip koreguoti). Nežinoma, kas slypi po ant pergamento rašytomis serbiškomis knygomis („Книги на паркамени сербьского языку“) ir kitomis *rankraštinėmis riterių knygomis* („другия книги рикарския писаныя“). Galbūt tai liturginės paskirties knygos⁴² ir Viduramžių romanai?

Greitinimas su Goštauto bibliotekos turiniu drauge verčia klausti, kodėl vienais dalykais buvo pasinaudota, o kitais – ne. Drauge toks palyginimas kažkiek atskleidžia metraščių kūrėjų preferencijas, leidžia dirstelėti į jų „laboratoriją“⁴³.

Pora žodžių apie savo darbo metodus. Stengėmės pasitelkti seniausius, artimiausius buvusiems Goštauto bibliotekoje leidimus. Juk labai svarbu „maketas“ – teksto ir iliustracijų išsidėstymas, grafinis puslapių vaizdas. Tai akcentai, kurie išnyksta vėlesnėse publikacijose. Taip pat svarbu rodyklės, marginalijos, parodančios Goštauto amžininkų reakciją į knygoje aprašomus dalykus. Užduotį gerokai sunkino tai, kad Lietuvos inkunabulų fondas dėl XVIII–XIX a. mūsų kraštą ištikusių nelaimių liko gerokai nustekentas, nemaža jo dalis atsidūrė Rytuose.

Savaime aišku, surašant metraščius buvo pasitelkti ir kiti sąrašuose neminimi šaltiniai, bet tai – atskiros straipsnio ar studijos tema. Kita vertus, 1510–1511 m. knygų sąrašai mūsų saistyti neturėtų, nes iki surašant metraščius biblioteka veikiausiai papsipildė naujomis knygomis, kai kurios galėjo būti pasitelktos iš šalies⁴⁴. Kai kurių

⁴² Pergamentas buvo brangi medžiaga, tad dažniausiai naudotas maldynams ir panašioms dalykams.

⁴³ Antai metraščių legendinės dalies autoriai, pasakodami apie Lietuvos gamtos turtus, iš esmės literatūriškai pasitelkė lenkiškosios *Aleksandrijos* tekstą, ignoruodami faktą, kad jame minimi *stumbrai* ir *briedžiai* tėra klaidingai išversti lotyniško originalo *tigrai* ir *leopardai* (nors tai, kad imituoti pasirinktas kūrinys, pasakojantis apie Aleksandro Makedoniečio užkariavimus, be abejonės, leistų įžvelgti ir tam tikrą ideologinę motyvaciją). Čia būtina pažymėti, kad lotyniško romano varianto ir veikiausiai kelto bestiarijams artimų veikalų būta tarp Goštauto knygų. Nemažiau įdomu yra tai, kad nepaisant Juozapo Flavijaus *Žydų senienose* pateikiamo fakto, jog karalius Polemonas, kad galėtų susituokti su žydaite Berenike, buvo priėmęs judaizmą ir apipjaustytas (XX. 14; o juk tai – tas pats Ponto karalius Polemonas II, kuris, kaip manoma, buvo metraščių personažo provaizdis), į metraščius jis vis dėlto pateko, nors galbūt minėta pikantiška detalė buvo viena priežasčių, lėmusių palyginti spartų Polemono virtimą Palemonu (Palaemonu), Julijumi etc.

⁴⁴ Antai žymiosios *Litus tuba* etimologijos, egzistavusios veikiausiai jau iki metraščių, autorius galėjo pasinaudoti vienu komentuoju Horacijaus *Giesmių* leidimu [19] (lap. A II recto; MAB egz.). Plačiau šį klausimą ketiname aptarti ateityje.

galėjo ir nebelikti, tačiau, kiek leidžia spręsti metraščių tekstologinė analizė, jokia katastrofa bent jau iki to laiko bibliotekos neištiko⁴⁵.

Kur buvo laikomos Alberto Goštauto knygos? Matytume dvi alternatyvas – Geranainis arba Vilnių, nes Tikocino pilį, paties Goštauto žodžiais, 1519 m. nusiaubė visa naikinantis gaisras. Palankiausios sąlygos surašyti Vėlyvuosius metraščius buvo Vilniuje, kur buvo sutelktos intelektualinės krašto pajėgos – valstybės kanceliarija, Vilniaus vyskupijos kapitula. Veikiausiai čia, Goštauto rūmuose, laikyta ir jo biblioteka.

Dalis knygų, matyt, buvo pavaldėtos, kitos įsigytos ar išimtiniais atvejais dovanotos. Iš tėvo galėjo būti pavaldėtas vienas kitas giesmynas, kai kurios kitos iki Piotrkówo atsiradusios knygos – galbūt Kijevo metraštis [24, 34], Jono Andreae veikalas.

Gerai žinoma Goštautų giminės pabrėžtinai vakarietiška orientacija. Kijevo vaivada Martynas turėjo nuosavą knygų rinkinį. Šiuo metu turime žinių apie dvi knygas. 1483 m. jis Krokuvos Švč. Mergelės Marijos bažnyčios altaristai Baltramiejui iš Bieczo užsakė iliuminuotą antifoną [3, 8–9; 42, 108]. Pasak Gidžiūno, liturginėmis knygomis jis aprūpinęs savo įsteigtą Tikocino bernardinų konventą [11, 63]. Kita knyga – Martynui priklausęs inkunabulas Jono Andreae *Additiones ad durantis Speculum iudicale* (Strassburg, Georg Husner, prieš 1475.III.25.) – šiuo metu saugoma Krokuvos Jogailaičių bibliotekoje [48, 49; 6, 423]⁴⁶. Svarbu pažymėti, kad rankraštinų antifonų savo bibliotekoje turėjo ir Albertas Martynaitis Goštautas. Jo bibliotekoje buvusias religines knygas iš dalies galima sieti su bernardinų propaguota pamaldumo tradicija (*Kas gieda, dvigubai meldžias*) [11, 86]. Pažymėtina pranciškoniška nomenklatura – be giesmynų, taip pat bernardinų plačiai naudotos pamokslų knygos [11, 86], jau minėtų Bonaventūros (?), Bernardino de Bustis, generalinio observantų vikaro Angelo de Clavasio veikalai. Matyt, tai atspindi glaudžius Goštautų giminės ir bernardinų ryšius, kuriuos plačiai savo kronikoje yra nušvietęs Jonas iš Komarowo. Iš senelės, Trobų kunigaikščio našlės ir Drucko kunigaikštytės Marinos, galėjo būti pavaldėta nemaža dalis kirilikinių knygų [22, 23–24], nors nevertėtų šiuo atveju užmiršti ir iš stačiatikių šeimų kilusių Goštauto pamotės Onos Alšėniškės ir žmonos Sofijos.

Be abejo, iškyla ir tikslingo bibliotekos komplektavimo klausimas. Ypač siejant su vėlesne daugiašake Geranainių tėvonio veikla. Regis, apibrėžtą teigiamą atsakymą į jį šiuo metu tegalėtume duoti juridinės literatūros atžvilgiu.

Įteikta 2003 m. lapkričio mėn.

⁴⁵ Iš vėlesnio laikotarpio galima nurodyti ir keletą naujų pozicijų – puošniai iliuminuotą maldyną, Pirmojo Lietuvos Statuto Zamojskių nuorašą, Simono iš Łowicziaus Goštautui dedikuotą *Centiloquium bei Formulare advocatorum et procuratorum Romanae curiae et regii parlamenti...* [33, 36, 73, 111].

⁴⁶ Dėl šios pozicijos yra tam tikrų abejonių [14, 62], jas galėtų išsklaidyti pažintis su Krokuvos egzemplioriumi *de visu*.

1. *Almanach ad a. 1511*. [Cracovia: J. Haller, 1510], Lenkijos nacionalinės bibliotekos mikrofilmas 1288/15.
2. *Breuiquoium[m] sancti bonaure de ordine minorum*. [Lcipzig: Gregorius Böttiger[us], ca 1495], Lenkijos nacionalinės b-ko egz.
3. *Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum*, edidit Joannes Ptaśnik. Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, 1979 (perspaudas, I leid. Leopoli: sumptibus instituti Ossoliniani, 1922), [8], 458 p.
4. *Errores Judaeorum ex Talmud extracti* [Augsburge, prieš 1473.VI. 5]. Lenkijos nacionalinės bibliotekos mikrofilmas Nr. 21035.
5. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska*. Kraków, 1896, t. 12; 1903, t. 21; 1933, t. 29.
6. FEIGELMANAS, Nojus. *Lietuvos inkunabulai*. Vilnius, 1975. 496 p.
7. FÜSSEL, Stephan. The Book of Chronicles. Iš SCHEDEL, Hartmann. *Chronicle of the world. The complete and annotated Nuremberg Chronicle of 1493*. Introduction and Appendix by Stephan Füssel. Köln, 2001, p. 7–37.
8. GĘBAROWICZ, Mieczysław. Na śladach polskich bibliotek królewskich. *Roczniki Biblioteczne*, r. XIV, 1970, p. 115–139.
9. GERLACH, Peter. „Ein Mensch mit Eigenschaften – aber welchen?“ *Physiognomik 1474–1979 in Europa. Bilder und eine kommentierte Bibliographie*. 2000 [žiūrėta 2002 m. lapkričio 6 d.]. Prieiga per internetą; <http://arch.rwth-aachen.de/kunst/Ww/gerlach/Physiognomik/Archiv/1474_1.html>.
10. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, herausgegeben von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke u. a. Leipzig, 1925–1998, Bd. 1–10.
11. GIDŽIŪNAS, Viktoras, O. F. M. Bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI a. *LKMA darbai*. Roma, 1982, t. 9, p. 35–134.
12. GÓRNICKI, Łukasz. *Dworzanin polski*. Warszawa, 1935. 128 p.
13. GÓRSKI, Karol. *Zarys dziejów duchowości w Polsce*. Kraków, 1985. 400 p.
14. GUDAVIČIUS, Edvardas. Knygos kelias į Lietuvą. *Knygotyra*, 1999, t. 35, p. 47–65. 15.
15. GUDAVIČIUS, Edvardas. Universiteto ištakos. Iš *Vilniaus universiteto istorija. 1579–1994*. Vilnius, 1994, p. 17–37.
16. HAJDUKIEWICZ, Leszek. Zainteresowania Miechowity w świetle jego księgozbioru. Iš *Maciej z Miechowa 1457–1523: historyk, geograf, lekarz, organizator nauki*. Wrocław; Warszawa, 1960, p. 205–254.
17. HARTLEB, Kazimierz. *Biblioteka Zygmunta Augusta. Studium z dziejów kultury królewskiego dworu*. Lwów: Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie, 1928. 181 p.
18. HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha, 1968.
19. *Horatij flacci Uenissimi // Poete lirici opera cum qui- // busdam Annotationibus. Imaginibusque [...]*. Argentinac, 1498 (MAB cgz.).
20. *Incunabula in American Libraries*. New York, 1964, lxiv. 798 p.
21. *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*. Vol. 1–2. Wratislaviae; Varsaviae; Cracoviae, 1970, 1993.
22. JABLŃSKIS, Konstantinas. 1510 m. Albrechto Goštauto biblioteka. Iš *Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Mokslinės bibliotekos metraštis*, 1958–1959. Vilnius, 1961, p. 21–25.
23. JASAS, Rimantas. *Bychovco kronika ir jos kilmė* (mašinarštis).
24. JASAS, Rimantas. *Bychovco kronika ir jos kilmė*. Iš *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*. Vilnius, 1971, p. 8–38.
25. *Joachima Lelewela Bibliograficznych ksiąg dwoje*. Warszawa, 1927, t. 2 (1826 m. Vilniaus leidimo perspaudas).

26. *Josephus de Antiquitatibus ac de bello Judaico*, Venetiis per...Albertinum Vercellensem. Expensis... Octauiani scoti et fratris eius: Anno Domini.M.CCCCXCIX. die.XXIII. Octobris. (VUB egz.).
27. KAMIENIECKI, Witold. Jan Jakubowski. *Studia nad stosunkami narodowościowymi na Litwie przed Unią Lubelską*, Warszawa, 1912. [Recenzja] *Przegląd Historyczny*. 1913, t. 16, z. 1, p. 102–107.
28. KANN, Christoph. Michael Scotus. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Bd. 5. Pricega per internetą <http://www.bautz.de/bbkl/m/michael_sco.shtml>.
29. KANTAK, Kamil. *Bernardyni polscy*. Lwów, 1933. t. 1 (1453–1572), XXIV. 324 p.
30. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*, red. Zdeněk Tobolka, díl II. Tisky z let 1501–1800. Část II, V Praze, 1941.
31. KRASZEWSKI, J. I. *Wilno od początków jego do roku 1750*. Wilno, 1840, t. 2. 528 p.
32. KUŹMIŃSKA, Marja. Olbracht Marcinowicz Gasztołd. *Ateneum Wileńskie*, 1927, r. 4, z. 13, p. 349–391.
33. LAUCEVIČIUS, Edmundas. *XV–XVIII a. knygų įrašimai Lietuvos bibliotekose*. Vilnius, 1976, 126 p., [153] il. l.
34. *Lietuvos Metrika*, kn. 223, Lietuvos valstybės istorijos archyvo mikrofilmas.
35. *Lietuvos Metrika*, kn. 5: (1427–1506): Užrašymų kn. 5, parengė E. Banionis. Vilnius, 1994.
36. *Lietuvos Metrika*, 4-oji Teismų knyga. Vilnius, 1997.
37. *Lietuvos Metrika*, Užrašymų knyga 25. Vilnius, 1998.
38. *Medieval Spirituality in Scandinavia and Europe. A collection of Essays in Honour of Tore Nyberg*, ed. by Lars Bisgaard.... Odense, 2001.
40. *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*. Sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas. Vilnius, 2002. 240 p.
41. PLEZIA, Marian. Wstęp. Iš Jacub de Voragine. *Złota legenda. Wybór*. Tłum. Janina Plcziowa, wyboru dokonał, wstępem, przypisami i posłowiem opatrzył Marian Plczia. Warszawa, 2001, p. 7–50.
42. POTKOWSKI, Edward. *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*. Warszawa, 1984. 304 p.
43. PUŁASKI, Kazimierz. Spis książek króla Zygmunta I. *Biblioteka warszawska*, 1875, t. 1, z. 2, p. 278–280.
44. REUCHLIN, Johannes. *Vocabularius breuiloquus*. Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje saugomo 1489 m. Strasburgo egzemplioriaus mikrofilmas Nr. 92726.
45. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych słowiańskich krajów*. Warszawa, 1892, t. 12.
46. SZOSTEK, Teresa. *Exempla w polskim średniowieczu*. Warszawa, 1997. 198 p.
47. *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts*, herausgegeben von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Stuttgart, 1983–1995, Bd. 1–22.
48. WISŁOCKI, Władislaus. *Incunabula typographica Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*. Cracoviae, 1900.
49. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija: Senovė, Viduramžiai, Renesansas. XVI–XVII a.* Vilnius, 1979. 568 p.
50. ZWIERCAN, Marian. Jan z Głogowa. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1963, t. X/3, z. 46, p. 450–452.
51. ЗУБОВ, А. Заметка о травнике Троицкого воеводы Станислава Гажтовта. *Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских*, 1887, кн. 3, с. 1–27.
52. МАТВЕЙ МЕХОВСКИЙ. *Трактат о двух Сарматиях*. Введение, перевод и комментарии С. А. Аннинского. Москва; Ленинград, 1936. 288 с.

53. МЕЩЕРСКИЙ, Н. А. *История иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе*. Москва; Ленинград, 1958. 580 с.

54. ПТАШИЦКИЙ, Станислав. Библиотека Великого Князя Литовского в Вильне в 1510 году. *Библиограф*, 1888, № 1, с. 4–7.

55. ЦАВИНСКАЯ, Лариса Леонидовна. *Литературная культура белорусов Подляшья XV–XVI вв.: Книжные собрания Супрасльского Благовещенского монастыря*. Минск, 1998. 176 с.

THE LIBRARY OF ALBERTAS GOŠTAUTAS AND THE LITHUANIAN CHRONICLES

KĘSTUTIS GUDMANTAS

Abstract

The article deals with Albertas Goštautas (†1539) book-lists from year 1510–1511. Goštautas, voivode of Vilnius and chancellor of the GDL in 1522–1539, was an initiator of the creation of the Lithuanian Chronicles. Author of the present paper treats the book-lists as primarily means to understand the “laboratory” of the creation of the Chronicles and as the additional tools to find out the sources of it. He examines the content of the lists and tries to bring light on some “dark” cases since the meaning of some records is uncertain or still misinterpreted. He comes to the conclusion that the books of Goštautas were used to compile these narratives (e.g. “World chronicle” and “Polish Alexandria”), but since we know the collection status only from year 1510–1511, there could be changes until the chronicles were created (most probably the 3rd decade of the 16th century), especially because of the acquisition of the new books.

Priedas

*Alberto Goštauto knyų sąrašai*⁴⁷

[1510.05.08 arba 1510.09.27]

реистръ Книгъ руских / (LM, 223, lap. 160, sena numeracija 153)

Напервеи трефолои паркаменови Книги на паркаме/ни сербского Языку
Книги стихологеи на пар/камени А Евангелии 2 на папери одно криво се/
рою одомашкою а другое криво черленою одомаш/кою книга чет(ь)я на
папери писана Книга лето/пишец киевский Книга о мытареи трипеснец
книга / о житии ионове калыштыка книга повчене збранное / а празничих
книг 4 книга трефолои а триводь цвет/ная а охътаик первого гл(а)су
полу(ношн)ица. Книга про/рока Еремея Книга прелог А шестоденец вось/

⁴⁷ Originalo punktuacija, didžiųjų raidžių rašymas žodžio pradžioje išsaugoti, kitus teksto parengimo principus žr. straipsnio 11 išnašoje. Už konsultacijas dėkojame Algirdui Baliuliui, Artūrai Duboniui ir ypač „rusiškasias“ knygas padėjusiam identifikuoti Sergejui Temčinui.

могласник а паремя тривод(ь) посная книга Три/песнец а триводь цветная а паремя Книга / светого ивана златовуста а чесословец книг(а) чет/(ь)я псалтыра книжка четья а триводь посная / книга повчене поста а псалтыра прелог книга у/казъ служити а псалтыра книжка четья книж/ка последоване псалмов Книга молитвы светого ку/прияна

реистръ латынских книгъ / (LM, 223, lap. 168, sena numeracija 161)

Напервеи антыфонары 2 на паркамени один / отсвятныи а други неделныи оба суполна а другия онтыфонары 2 на паркамени одинъ отсвятъ/ныи а другии неделныи недописаны оба Книги пра/ва духовного сексть книги статута каруны полския / Книги рикарския на имя гербар другия книги / рикарския писаныя книги онтетерския Кни/га библия писаная а мшал великии паркаменови / писаныи а другии мшял[sic!] малыи на паркамени писан / а прелю⁴⁸ Книга исьторей лебардынка книга фасти/кулии книга объявлене светое бриды⁴⁹ книги о троия / книги Езопустъ книга олександрей Книга герорес / книги макнус олбертус книги Физономей / другая троия от князя грегора /

реистръ ⁵⁰ книг што пан Его м(и)л(о)сть ⁵¹ у петрикове купил ⁵² /	
цесарьский ⁵³ права 6 книг /	мшалик малыи /
иньстыгута /	бrevилок /
дыестъ ветус /	альманах /
дыестъ новус /	сентынциярюш 3 книги /
кодыксъ /	Езофус з ысториями /
инфорьциятум /	спыкулом иксымплюром /
волюмын /	дорми секуре казане /
	барьтолемывус о власности речей /
	кроиника все(о) света /

⁴⁸ „ю“ – galbūt šiuo atveju skaitytina „io“, nors rašyba identiška grafemos „ю“ „rusiškų knygų sąrašė“. Matyt, šitaip čia mėginta perteikti žodžio *πρόλογος*, *prologus* minkštą pricbalsį „l“, plg. lenk. „prolog“. Ši bibliotekos pozicija neidentifikuota.

⁴⁹ Regis, tai gana įprasta tam metui rašyba, plg.: „у видию св(я)того Франтьышка“ (*Lietuvos Metrika*, Užrašymų kn. 8. Vilnius, 1995, p. 160, 1511 m. dokumentas); „у видию Божьего нароченья“ (Малиновский, И. *Сборник материалов, относящихся к истории панов рады Великого княжества Литовского*. Томск, 1901, с. 408, beveik dešimtmečiu vėliau [1520 ? m.] pasirodžiusi Goštauto instrukcija).

⁵⁰ Šią cilutę nuo ankstesnės skiria įprasto pločio tarpas.

⁵¹ Ties šio žodžio pabaiga žemyn išvesta puslankio formos linija, apriečianti Justinijono kodekso tomus ir atskirianti juos nuo dešinioios skilties bei nuo „pamokslų knygų“. Rašalas kaip likusio teksto.

⁵² Piotrkówce pirktos knygos surašytos kita ranka (skiriasi braižas, beje, jis pasikeičia pradėdant įrašų „книги макнус олбертус“). Tai – prierašas, kuris datuojamas 1511 m. – žr. straipsnio 1 išnašą.

казалных книг /
двои книги розарии /
третии марияле /
сума анелика /
псалтырь з выкладом /

Есты романорюм /
гербар /
молот злостей /
витас патрум /
древо близкости /

реистрь ческих книгъ / (LM, 223, lap. 169, sena numeracija 162)

Напервси Книга беблея книга посея серебром / окована книга светого
Яна златовуста /

Книга олександрея полская серебром окована⁵⁴ /

VERTIMAS⁵⁵

Rusiškų knygų rejstras

1) Pirmiausia pergamentinis trefologijas⁵⁶; 2) pergamentinės knygos serbų kalba⁵⁷, 3) knyga stichologijas⁵⁸ (surašyta) pergamente ir 4–5) evangelijos dvi (surašytos) popieriuje – viena pilko damasto viršeliu, o kita raudono damasto; 6) skaitinių knyga⁵⁹, surašyta popieriuje, 7) knyga Kijevo metraštis, 8) knyga apie muitininką triodė⁶⁰, 9) knyga apie Jono Palapininko gyvenimą⁶¹, 10) knyga rinktiniai pamokymai⁶² ir 11–14) 4 šventinės knygos⁶³; 15) knyga trefologijas ir 16) Verbų triodė, ir

⁵³ Taškeliai virš „и“ neryškūs, todėl nėra visiškai tikra, kad jie žymi iškeltinę antrąją „и“; čia galėjo būti praleista kuri nors grafema, tuomet būtų „цесарьски(я)“.

⁵⁴ Ši įrašą nuo ankstesniojo skiria dvigubai didesnis tarpas nei antrą eilutę nuo antraštinės.

⁵⁵ Įrašai praktiniais sumetimais sunumeruoti mūsų. Čia apsiribojome būtiniausiais komentarais, padedančiais adekvačiai suvokti vertimą, paaiškinančiais vienokį ar kitokį mūsų pasirinkimą. Daugiausiai aiškinamos mažai straipsnyje nagrinėtos „rusiškų knygų“ sąrašo pozicijos.

⁵⁶ Kitaip šventinė giesmių menėja.

⁵⁷ „Serbų kalba“, matyt, nesuprastina paraidžiui, bet yra nuoroda į rašto pobūdį (ypač ortografiją), geografinę kilmę, nes Viduramžiais Pietų slavų kraštuose rašto kalba buvo bažnytinė slavų.

⁵⁸ Sticherų rinkinys, kitaip sticherarijas.

⁵⁹ Didesnė tikimybė, kad tai skaitinių menėja, tačiau taip pat gali būti vadinamasis Auksaburnis (rus. Златоуст, Bažnyčios tėvų, daugiausia Jono Auksaburnio, pamokslų rinkinys) arba Panegirikonas (šventinių pamokslų ir pamokymų knyga).

⁶⁰ Triodė, rus. триодь, трипеснец, buvo vadinama liturginė giesmių knyga, kurioje kanoną sudaro ne devynios, bet trys keturios giesmės, iš čia ir pavadinimas. Buvo skiriama gavėnios ir Verbų triodė, šiuo atveju turima omenyje pirmoji, kuri anuomet naudota laikotarpiu nuo Muitininko ir fariziejau sekmadienio (ketvirtio prieš Didįjį pasninką) iki Verbų sekmadienio; nuo pastarojo buvo pasitiekliama Verbų triodė.

⁶¹ Orig. „Иоанне Калыштыка“ – turimas omenyje gr. Κολυβιτηζ, rus. Иоанн Кушник, V a. Konstantinopolyje gyvenęs Rytų Bažnyčios šventasis asketas.

⁶² Rinktiniai pamokslai.

⁶³ Veikiausiai tai šventinės menėjos – 4 tomai pagal keturias kalendorinių liturginių metų dalis.

17) pirmojo tono oktoechas⁶⁴, 18) noktiurnai⁶⁵. 19) Pranašo Jeremijo knyga, 20) knyga prologas 21) ir heksameronas⁶⁶; 22) oktoechas ir 23) paremija⁶⁷, 24) pasninko triodė, 25) knyga triodė, 26) Verbų triodė ir 27) paremija, 28) šv. Jono Auksaburnio knyga ir 29) horologijas, 30) skaitinių knyga, 31) knygelė Psalmynas skaitymui(?)⁶⁸ ir 32) pasninko triodė, 33) knyga pasninko pamokymai⁶⁹ ir 34) Psalmynas su komentarais(?); 35) knyga liturginiai nurodymai⁷⁰ 36) knygelė Psalmynas skaitymui(?), 37) knygelė Psalmynas⁷¹, 38) knyga šv. Kiprijono maldos.

Lotyniškų knygų rejstras

Pirmiausia 39–40) 2 pergamentiniai antifonalai – vienas šventinis, o kitas sekmadieninis, abu drauge ir kiti 41–42) 2 pergamentiniai antifonalai, vienas šventinis, o kitas sekmadieninis, abu nebaigti rašyti; 43) kanonų teisės knygos „sext“⁷², 44) knygos „Lenkijos Karūnos statutai“; 45) riterių knygos, pavadinimu „Herbynas“, 46) kitos rašytinės riterių knygos; 47) vaistų knygos, 48) knyga Biblija rašytinė, 49) didelis mišiolas pergamentinis rašytinis ir 50) kitas mažas mišiolas⁷³ surašytas pergamente; 51) prologas, 52) knyga „Historia Lombardica“, 53) knyga „Fasciculum“, 54) knyga „Šv. Birgitos apreiškimai“; 55) knygos apie Troją, 56) Ezopo(?) knygos; 57) knyga „Aleksandrija“, 58) knyga „Erores“, 59) Alberto Didžiojo knygos, 60) „Fizionomijos“ knygos; 61) kita „Troja“, parašyta kunigaikščio Grigaliaus⁷⁴.

⁶⁴ Taip vadintas pirmasis oktoecho tomas, aprėpęs pirmąsias keturias dermes (tonus) iš aštuonių.

⁶⁵ Gr. μεσονυκτικόν, rus. полунощница.

⁶⁶ Gr. Ἑξάήμερον, rus. Шестоднев, veikalas, komentuojantis pasaulio sukūrimą per šešias dienas arba liturginis heksameronas, rus. шестоднев служебный (tam tikras struktūrinis oktoecho variantas). Tačiau ir antruoju atveju „шестодневец восьмогласник“, atsižvelgiant į pavadinimų tradiciją, matyt, neverstinas „aštuonių tonų heksameronas“.

⁶⁷ Sąrašo паремия (paremija) iš tikrųjų tegali reikšti paremių rinkinį, rus. паремийник. Paremijos – ištraukos iš S. Testamento, skaitomos švenčių išvakarėse ir per gavėnią vakarinių bei nakties pamaldų metu.

⁶⁸ Psalmynas be komentarų.

⁶⁹ Žr. 14 išnašą.

⁷⁰ Kitaip Типикonas, gr. Τυπικόν, rus. устав – liturginė knyga, nustatanti kasdienių pamaldų tvarką per visus metus bažnyčiose ir vienuolynuose (atitinkamai buvo dvi rūšys).

⁷¹ Veikiausiai Psalmynas su liturginių giesmių priedais, rus. Псалтырь следованная.

⁷² Veikiausiai turima omenyje popiežiaus Bonifacio VIII *Šeštoji dekretalių knyga* (*Liber sextus Decretalium*), kurios turinys savo ruožtu taip pat skaidomas į knygas [10/4, 4848-4905; 6, 106–108].

⁷³ T. y. mišiolėlis?

⁷⁴ „kunigaikščio Grigaliaus“ – sąrašo sudarytojai autorių priskyrė šį titulą turėjusiai įžymiai Romos Colonnų giminei. Iš tikrųjų Guido delle Colonne buvo XIII a. Sicilijos juristas.

Knygų, kurias jo malonybė ponas pirko Piotrkówe, rejestras

- ciesoriškosios teisės⁷⁵ 6 knygos:
- | | |
|-----------------------|--|
| 62) „Instituta“, | 68) mišiolėlis, |
| 63) „Digestum vetus“, | 69) „Breviloquium“(?), |
| 64) „Digestum novum“, | 70) „Almanach“, |
| 65) „Codex“, | 71) Sentenciarijaus 3 knygos ⁷⁶ , |
| 66) „Infortiatum“, | 72) Juozapas su istorijomis, |
| 67) „Volumen“; | 73) „Speculum exemplorum“, |
| | 74) „Dormi secure“ pamokslai, |
| | 75) Bartholomaeus „Apie daiktų savybes“ |
| | 76) Pasaulio kronika; |

Pamokslų knygų:

- | | |
|-------------------------------|-------------------------|
| 77) dvi „Rosarium“ knygos, | 81) „Gesta Romanorum“, |
| 78) trečia „Mariale“; | 82) herbariumas(?), |
| 79) „Summa Angelica“; | 83) „Raganų kūjis“, |
| 80) Psalmynas su komentarais; | 84) „Vitas patrum“, |
| | 85) „Giminystės medis“. |

Čekiškų knygų rejestras

Pirmiausia 86) knyga Biblija, 87) knyga Pasija, kaustyta sidabru, 88) šv. Jono Auksaburnio knyga.

89) Knyga „Aleksandrija“, lenkiška, kaustyta sidabru.

⁷⁵ Romos teisės.

⁷⁶ Turimos omenyje Petro Lombardo *Sentencijos* (*Sententiarum libri IV*); literatūroje nurodoma, kad šis garsus Viduramžių teologas buvo pramintas Sentenciarijumi (žr.: Sentencyarysze. Iš *Podręczna encyklopedia kościelna*. Warszawa, 1912, t. XXXV–XXXVI, s. 197); „trys knygos“ – gal būta nepilno egzemplioriaus arba tai tėra sąrašo sudarytojų apsirikimas.